

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

**Організація пародонтологічної допомоги населенню.
Структурна біологія та анатомія пародонту.
Фізіологічні основи**

Методичні рекомендації
для підготовки до лекцій лікарів-спеціалістів стоматологів з дисципліни
«Спеціалізація лікарів-стоматологів за фахом «Пародонтологія»»

Електронний ресурс

Харків – 2025

Рецензенти:

Є. М. Рябоконт – доктор медичних наук, професор кафедри стоматології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Н. Ю. Ємельянова – доктор медичних наук, провідний науковий співробітник відділу вивчення процесів старіння та профілактики метаболічно-асоційованих захворювань ДУ «Національний інститут терапії ім. Л. Т. Малої НАМН України».

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 1 від 23 жовтня 2025 року)*

О-64 **Організація** пародонтологічної допомоги населенню. Структурна біологія та анатомія пародонту. Фізіологічні основи : методичні рекомендації для підготовки до лекцій лікарів-спеціалістів стоматологів з дисципліни «Спеціалізація лікарів-стоматологів за фахом «Пародонтологія»» [Електронний ресурс] / уклад. А. Ю. Ніконов, О. О. Кольба, О. В. Іскоростенська. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – (PDF 22 с.)

Методичні рекомендації розроблені колективом викладачів кафедри стоматології ІІ медичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. У даних методичних рекомендаціях викладені організаційні, анатомо-біологічні та фізіологічні аспекти, що є основою ефективної профілактики, діагностики та лікування захворювань пародонту.

УДК 614.2:616.314.17+611.314+612.31](072)

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2025

© Ніконов А. Ю., Кольба О. О., Іскоростенська О. В., уклад., 2025

ЗМІСТ

	БАЗОВІ ЗНАННЯ, ВМІННЯ, НАВИЧКИ, НЕОБХІДНІ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ:	
	Слухач повинен ЗНАТИ	
	Слухач повинен ВМІТИ	
2.	ВСТУП	
3.	ЧИННЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ТА МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ	
4.	ОРГАНІЗАЦІЯ ПАРОДОНТОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ	
	МЕДИЧНЕ ПРАВО У СТОМАТОЛОГІЇ. ОФОРМЛЕННЯ ДОКУМЕНТАЦІЇ	
	СТРУКТУРНА БІОЛОГІЯ ТА АНАТОМІЯ ПАРОДОНТУ	
	ФІЗІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРОДОНТУ	
	СТРУКТУРА ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЛЕКЦІЇ	
	ТЕСТОВІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ	
	КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ	
	РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	
	ПОСИЛАННЯ НА ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ, ВІДЕО-ЛЕКЦІЇ, ІНШЕ МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	

Цей розділ охоплює базові поняття, необхідні для розуміння фундаментів пародонтології як окремої спеціальності в стоматології. Він поєднує організаційні, анатоμο-біологічні та фізіологічні аспекти, що є основою ефективної профілактики, діагностики та лікування захворювань пародонту.

Мета та основні завдання роботи

Сформувані у слухачів цілісне уявлення про структуру, функції та фізіологічні механізми пародонту, а також ознайомити з принципами організації пародонтологічної допомоги в системі охорони здоров'я.

Слухач повинен знати:

1. Організаційні аспекти надання пародонтологічної допомоги:
  - Систему охорони здоров'я України у сфері стоматології.
  - Рівні надання пародонтологічної допомоги (первинна, вторинна, третинна ланки).
    - Функції та роль лікаря-стоматолога загальної практики у діагностиці пародонтологічних захворювань.
    - Принципи диспансеризації хворих на хронічні пародонтити.
    - Основи профілактики та гігієнічної освіти населення.
2. Структуру та анатоμο-біологічні особливості пародонту:
  - Анатомічні компоненти пародонту: ясна, цемент, періодонт, альвеолярна кістка, зубоясенне з'єднання.
    - Кровообіг, іннервацію і лімфовідтік у тканинах пародонту.
    - Вікові особливості будови пародонту.
3. Фізіологію функціонування пародонту:

- Основні функції пародонту (опорна, амортизаційна, захисна, сенсорна, трофічна).
- Механізми підтримки гомеостазу в пародонті.
- Взаємозв'язок між пародонтом і загальними системами організму.
- Вплив системних захворювань на стан пародонтальних тканин.

Слухач повинен вміти:

1. Пояснити принципи організації пародонтологічної служби на різних рівнях медичної допомоги.
2. Розпізнавати анатомічні структури пародонту на моделях, схемах або зображеннях.
3. Обґрунтувати необхідність міждисциплінарного підходу при лікуванні захворювань пародонту.
4. Пояснити фізіологічні функції пародонту та механізми їх реалізації у нормі та при патологічних змінах.
5. Здійснити оцінку ризиків розвитку пародонтальних захворювань на основі знання анатомії, фізіології та загального стану пацієнта.
6. Використовувати знання з анатомії та фізіології пародонту при підготовці до клінічної діагностики, профілактики та лікування пацієнтів

Базові знання, вміння, навички, необхідні для вивчення теми

(Міждисциплінарна інтеграція)

Попередні дисципліни	Знати	Вміти
Анатомія людини	Будову щелеп, зубів, м'язів, судин і нервів щелепно-лицьової ділянки	Визначати топографію структур пародонту на моделях та рентгенограмах
Гістологія	Мікроскопічну будову тканин пародонту (ясна, цемент, періодонт, альвеолярна кістка)	Інтерпретувати гістологічні зміни при патологіях пародонту
Фізіологія	Функції пародонтального комплексу, принципи регуляції гомеостазу	Пояснювати механізми адаптації тканин пародонту до функціонального навантаження
Патологічна анатомія	Морфологічні зміни тканин пародонту при запаленні	Розпізнавати ознаки деструкції пародонту за клінічними та гістологічними даними
Мікробіологія	Мікробний біоплівковий комплекс порожнини рота, особливо патогени, асоційовані з пародонтитом	Обґрунтовувати необхідність санації порожнини рота з урахуванням складу мікрофлори
Фармакологія	Групи препаратів, що застосовуються в пародонтології (антисептики, протизапальні, місцеві анестетики)	Обирати та призначати лікарські засоби з урахуванням загального стану пацієнта
Рентгенологія	Особливості рентгенологічного зображення структур пародонту	Аналізувати рентгенограми при оцінці стану кісткової тканини пародонту
Пропедевтика	Основи огляду порожнини рота,	Виконувати пародонтальний

Попередні дисципліни	Знати	Вміти
стоматології	анатомія пародонту	огляд та оцінювати клінічний стан тканин

ВСТУП

Пародонтологія є однією з ключових галузей сучасної стоматології, яка вивчає анатомо-біологічну будову, фізіологічні функції та захворювання тканин, що оточують і утримують зуб у альвеолі. Тканини пародонту – ясна, періодонт, цемент кореня зуба, альвеолярна кістка – функціонально об'єднані в єдиний комплекс, який забезпечує не лише механічну стабільність зуба, але й захисну та сенсорну роль.

Захворювання пародонту мають високу поширеність серед різних вікових груп населення та можуть значно впливати на загальний стан здоров'я. Своєчасне виявлення, профілактика і лікування таких патологій вимагає глибокого розуміння структурної біології пародонту, його анатомо-фізіологічних особливостей, а також знання принципів організації надання пародонтологічної допомоги в умовах первинної та спеціалізованої медичної практики.

Оволодіння основами будови і функцій пародонту створює фундамент для клінічного мислення майбутнього стоматолога. Паралельно, розуміння сучасних моделей організації допомоги дає змогу якісно впроваджувати профілактичні заходи, своєчасно діагностувати пародонтологічні захворювання та надавати комплексне лікування відповідно до сучасних стандартів.

ЧИННЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ТА МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ

Система охорони здоров'я — це не лише мережа лікарень і фахівців, а передусім юридично врегульована сфера суспільного життя, що стосується конституційних прав людини. В Україні, як і в більшості країн світу, існує комплексна законодавча база, яка визначає, як саме надається медична допомога, хто має право на неї, як регулюється діяльність лікарів і як забезпечуються права пацієнтів.

Для майбутнього стоматолога важливо знати, в яких правових рамках він діє, щоб забезпечити не лише якісне лікування, а й правову безпеку для себе, свого закладу і пацієнтів.

Найвищим законом України є Конституція, яка у статті 49 закріплює:

«Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування».

Це означає, що доступ до медичної допомоги є не привілеєм, а гарантованим правом. Відповідно, держава створює правову інфраструктуру, що регулює діяльність усіх закладів охорони здоров'я.

Ключовим актом є Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», який визначає:

- основні принципи медичної етики та деонтології;
- права і обов'язки пацієнтів і медичних працівників;
- структуру медичних закладів (державні, комунальні, приватні);
- ліцензування, акредитацію, сертифікацію;
- відповідальність за порушення норм охорони здоров'я.

Окрім законів, велике значення мають накази Міністерства охорони здоров'я України, постанови Кабінету Міністрів, професійні стандарти, які деталізують механізми роботи.

До найважливіших нормативно-правових актів належать:

▪ Наказ МОЗ №752 (2012) – визначає ліцензійні умови для медичної практики, включаючи стоматологію. Встановлює вимоги до приміщень, персоналу, обладнання, документації.

▪ Наказ МОЗ №385 (2006) – регулює ведення медичної документації: амбулаторна картка, згода на втручання, етапні записи, облік ускладнень.

▪ Постанова КМУ №285 (2023) – перелік платних медичних послуг. Визначає, які стоматологічні послуги підлягають оплаті, і які повинні бути гарантовані державою.

▪ Закон України «Про захист персональних даних» – регулює ведення конфіденційної інформації, що стосується пацієнтів.

▪ Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» – деталізує, як клініка отримує дозвіл на ведення медичної практики.

Органи управління системою охорони здоров'я включають:

1. Міністерство охорони здоров'я України – головний координатор усієї галузі.

2. Національна служба здоров'я України (НСЗУ) – адмініструє фінансування медичних закладів за принципом «гроші йдуть за пацієнтом».

3. Обласні та місцеві департаменти охорони здоров'я – відповідають за регіональні програми.

4. Ліцензійні та контрольні органи – нагляд за відповідністю вимогам стандартів.

Важливо, що з 2018 року в Україні триває медична реформа, яка змінює модель фінансування та доступу до медичних послуг. Частина стоматології вже перейшла на принцип контрахтування з НСЗУ (зокрема — дитяча та ургентна допомога).

Правовий статус стоматолога регламентується через:

- ліцензійні вимоги до освіти та кваліфікації;
- права на діагностику, лікування, ведення документації;
- обов'язки щодо безпеки пацієнтів, збереження таємниці, дотримання стандартів.

Важливо розуміти: лікар несе не лише моральну та професійну, а й адміністративну, цивільну або кримінальну відповідальність за порушення, зокрема:

- безпідставне втручання;
- недотримання інформованої згоди;
- невірне оформлення документів;
- порушення прав пацієнта.

Поряд із національним правом діють:

- Європейська хартія прав пацієнтів – містить 14 основних прав пацієнта (на інформацію, вибір, згоду, приватність тощо);
- Конвенція з прав людини в біомедицині (Ов'єдо, 1997);
- Етичний кодекс лікаря – закріплює принципи гідності, автономії, недопущення шкоди.

Етика — це не протипава праву, а його гуманістичне підґрунтя. Сучасний стоматолог має не лише знати закон, а й діяти зі співчуттям і повагою до пацієнта.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПАРОДОНТОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ. ІНФЕКЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ У СТОМАТОЛОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Пародонтологічна допомога — це один із основних напрямків спеціалізованої стоматології, метою якого є збереження функціональної цілісності пародонту, попередження втрати зубів, покращення якості життя пацієнтів. Правильна організація цієї допомоги на різних рівнях медичної системи визначає її ефективність.

Пародонтологічну допомогу надають:

- державні (переважно — стоматологічні поліклініки),
- комунальні та приватні стоматологічні заклади,
- вузькі спеціалісти у складі мультидисциплінарних команд.

Ключові завдання:

- рання діагностика;
- формування індивідуальних планів лікування;
- диспансеризація та підтримуюча терапія;
- взаємодія з терапевтами, ортопедами, хірургами, лікарями загальної практики.

Форма організації допомоги базується на етапності лікування, диспансерному підході, профілактичних заходах і підвищенні стоматологічної обізнаності населення.

Стоматологічна практика пов'язана з високим ризиком передачі інфекцій через біологічні рідини, контактні поверхні, інструменти, аерозоль. Тому інфекційний контроль — це ключова складова безпечного медичного середовища.

Система інфекційного контролю включає:

- бар'єрний захист (рукавички, маски, екрани, одноразові матеріали);
- дезінфекція робочих поверхонь після кожного пацієнта;
- стерилізація усіх інструментів (автоклавування, контроль температури);
- антисептична обробка рук, слизових, інструментів;
- передпроцедурне полокання пацієнта антисептиками (0,12% хлоргексидин);
- ведення документації: графіки дезінфекції, облік стерилізації, контроль умов зберігання.

Кожен медичний працівник повинен дотримуватись універсальних запобіжних заходів, незалежно від наявності інфекцій у пацієнта. В Україні діють накази МОЗ (№552, №385), що чітко регламентують правила інфекційного контролю та ведення медичної документації.

МЕДИЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ У СТОМАТОЛОГІЇ. ОФОРМЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ У КЛІНІЦІ ПРИ ЛІКУВАННІ ЗАХВОРЮВАНЬ ПАРОДОНТУ

Стоматолог — не лише клініцист, а й суб'єкт правовідносин. Кожен крок у лікуванні, особливо коли йдеться про втручання в тканини пародонту, повинен бути юридично обґрунтованим, задокументованим та погодженим із пацієнтом.

Медичне право — це комплекс правових норм, що регулює:

- права й обов'язки пацієнтів і медичних працівників;
- вимоги до ведення медичної документації;
- юридичну відповідальність лікаря;
- дотримання етичних та безпечних стандартів у медичній діяльності.

Для пародонтолога важливо знати, як оформити візит, обґрунтувати лікування, зафіксувати згоду, щоби забезпечити не лише якість медичної допомоги, а й юридичну захищеність обох сторін.

2. Основні правові акти, які регламентують медичну діяльність
Конституція України — гарантує право на охорону здоров'я (ст. 49).

Закон України «Основи законодавства про охорону здоров'я» — ключовий документ, що визначає:

- поняття медичної допомоги;
- права і обов'язки лікаря та пацієнта;
- принцип інформованої згоди.

Закон України «Про захист персональних даних» — регламентує обробку та зберігання медичної документації.

Наказ МОЗ №385 — затверджує основні форми медичних записів.

Наказ МОЗ №752 — регулює ліцензійні умови медичної практики.

Цивільний кодекс України (ст. 284) — визначає добровільність втручання, право пацієнта на відмову від лікування.

3. Оформлення медичної документації в пародонтології

Основні документи:

3.1. Медична картка стоматологічного хворого (форма №043/о)

- реєстрація особистих даних;
- анамнез загальний і стоматологічний;
- скарги, діагноз, план лікування;
- записи кожного відвідування.

3.2. Інформована добровільна згода пацієнт письмово підтверджує, що:

- ознайомлений із діагнозом;
- розуміє запропоноване лікування;
- погоджується на конкретні процедури;
- поінформований про можливі ускладнення.

Без підписаної згоди будь-яке лікування вважається неправомірним.

3.3. Етапні записи після кожного візиту фіксується:

- маніпуляції;
- реакція пацієнта;
- рекомендовані засоби для догляду;
- призначення;
- підпис лікаря.

3.4. План лікування

- оформлюється письмово;
- узгоджується з пацієнтом;
- містить строки, етапи, вартість (у приватних клініках);
- слугує як договір між сторонами.

3.5. Пародонтограма / пародонтологічна карта

- додається до картки пацієнта;
- фіксує діагностичні параметри (глибина кишень, рецесії, рухомість, ВОР);

- дозволяє відстежувати динаміку ураження.

4. Юридичні аспекти лікарської відповідальності

Лікар несе відповідальність за:

- недотримання клінічного протоколу;
- лікування без згоди;
- втрату або фальсифікацію записів;
- неналежну якість ведення документації.

Типи відповідальності:

- Цивільна — компенсація шкоди;
- Адміністративна — штрафи, обмеження права на практику;
- Кримінальна — у разі тяжких наслідків, халатності, навмисних дій.

5. Рекомендації для пародонтолога

Всі записи вести чітко, своєчасно, без виправлень.

Пояснювати пацієнту зміст маніпуляцій перед їх проведенням.

Завжди мати підписану згоду.

Оформлювати діагноз відповідно до класифікації (AAP 2018).

Фіксувати об'єктивні дані — пародонтограма, індекси, фото.

Медична документація — це офіційне підтвердження роботи лікаря і захист у разі конфліктних ситуацій.

Юридична грамотність лікаря дозволяє:

- діяти в межах закону;
- ефективно комунікувати з пацієнтом;
- формувати довіру та репутацію;
- уникнути претензій і судових розглядів.

Майбутній стоматолог повинен вміти не лише лікувати, а й правильно документувати свою роботу, щоб бути справді професіоналом сучасного рівня.

СТРУКТУРНА БІОЛОГІЯ ТА АНАТОМІЯ ПАРОДОНТУ

Пародонт — це сукупність тканин, які оточують зуб і забезпечують його фіксацію в альвеолі, захист від зовнішніх впливів та участь у функціонуванні жувального апарату. До основних анатомічних структур пародонту належать:

Ясенна тканина — поділяється на вільну (маргінальну) та прикріплену. Вона забезпечує первинний бар'єр між зовнішнім середовищем і глибокими тканинами.

Зубоясенне з'єднання (епітеліальне прикріплення) — утворене внутрішнім епітелієм прикріплення, який герметично ізолює пародонтальний простір.

Періодонт — сполучнотканинна структура, що заповнює простір між цементом кореня зуба і альвеолярною кісткою. Складається з колагенових волокон, клітинних елементів і міжклітинної речовини.

Цемент — тонкий шар твердих тканин, що покриває корінь зуба і забезпечує прикріплення волокон періодонту.

Альвеолярна кістка — частина щелепної кістки, яка формує альвеолу (зубну лунку) і забезпечує стабільність зуба.

Усі ці компоненти функціонально взаємозалежні й мають високу біологічну активність. Велике значення мають мікросудинна мережа, нервові закінчення, а також лімфатичний дренаж, які забезпечують живлення тканин, регуляцію тиску, захист і сенсорну чутливість.

ФІЗІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРОДОНТУ

Функції пародонту: опорна, трофічна, захисна, сенсорна, адаптаційна.

Гомеостаз у тканинах пародонту.

Механізми пристосування пародонту до механічного навантаження.

Взаємозв'язок між станом пародонту і загальним станом організму.

Мікробіологічна рівновага в ротовій порожнині та її вплив на стан пародонту.

Імунні аспекти захисту пародонту: роль клітинного та гуморального імунітету.

Фізіологічно пародонт виконує такі функції:

- Опорну, фіксуючи зуб у кістковій лунці.
- Амортизаційну, адаптуючи зуб до жувального навантаження.
- Трофічну, завдяки мікроциркуляції та обміну речовин.
- Захисну, обмежуючи проникнення патогенних мікроорганізмів у глибокі тканини.
- Сенсорну, забезпечуючи сприйняття механічних подразників.

У нормі в тканинах пародонту підтримується гомеостаз, баланс між факторами захисту та впливом мікрофлори. Порушення цього балансу — зокрема через бактеріальну агресію, ослаблення імунної відповіді, гормональні чи метаболічні порушення — запускає запальні процеси, що призводять до розвитку гінгівітів і пародонтитів.

Також слід враховувати вплив системних захворювань (цукровий діабет, серцево-судинні патології, імунодефіцитні стани) на стан пародонту. Пародонтальна тканина є не лише мішенню, але й фактором, що впливає на загальний стан організму через системне запалення, бактеріємію та цитокінову відповідь.

СТРУКТУРА ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЛЕКЦІЇ

Слайд 1. Вступ до курсу пародонтології.

Мета: Ознайомити студентів з основами дисципліни, її значенням у клінічній практиці, місцем у структурі стоматології, а також організаційними аспектами навчального процесу.

Слайд 2. Актуальність вивчення пародонтології

- Пародонтит — одна з найпоширеніших причин втрати зубів.
- Понад 80% населення мають ті чи інші ознаки пародонтальних захворювань.
- Вплив захворювань пародонта на загальне здоров'я: серцево-судинна система, діабет, ускладнення вагітності.
- Роль стоматолога загальної практики у виявленні та лікуванні пародонтальних патологій.

Слайд 3. Пародонтологія як спеціальність

- Розділ стоматології, що займається вивченням, діагностикою, лікуванням і профілактикою захворювань тканин, що оточують зуб (пародонту).
- Включає в себе гінгівіт, пародонтит, рецесію ясен, пародонтоз, мукогінгівальні аномалії.
- Робота в команді з іншими фахівцями: ортодонтами, хірургами, терапевтами.

Слайд 4. Структура пародонта

- Ясенна тканина

- Періодонтальна зв'язка
- Альвеолярна кістка
- Цемент кореня

Слайд 5. Завдання курсу пародонтології

– Сформувати у студентів уявлення про клінічні прояви основних захворювань пародонта

- Навчити методам діагностики.
- Ознайомити з етапами лікування і профілактики.
- Підготувати до самостійної роботи у клінічній практиці.

Слайд 6. Структура навчального курсу

- Лекції, практичні заняття
- Самостійна робота (СРС)
- Кейс-аналізи, тести
- Форма заліку/іспиту

Слайд 7. Організаційні моменти

- Графік занять
- Вимоги до відвідуваності
- Критерії оцінювання
- Поведінка на заняттях
- Використання додаткових матеріалів

Слайд 8. Основна термінологія курсу

- Пародонт
- Гінгівіт / Пародонтит
- Кюретаж
- Мобільність зуба
- Прикріплення епітелію

Слайд 9. Міждисциплінарна взаємодія

- Пародонтологія та терапевтична стоматологія
- Зв'язок з ортопедією, хірургією, гігієною
- Профілактика — основа сучасної стоматології

Слайд 10. Основи законодавства України про охорону здоров'я

– Конституція України: право на медичну допомогу (ст. 49)

–

– Принципи: доступність, безоплатність, якість медичних послуг, право пацієнта на вибір

с Слайд 11. Закони, що стосуються стоматології

н – Закон України "Про стоматологічну діяльність" (за наявності або у межах загального медичного законодавства)

в – Стандарти надання стоматологічної допомоги

и – Ліцензування медичної практики

Слайд 12. Нормативно-правові акти в медичній сфері

з – Накази МОЗ України

а – Клінічні протоколи

к – Тимчасові/постійні інструкції для закладів охорони здоров'я

о

н

о

д

а

– Санітарні норми і правила

Слайд 13. Діяльність органів управління охороною здоров'я

– МОЗ України: регулювання, стандарти, нагляд

– НСЗУ: фінансування, контракти, звітність

– Обласні та місцеві департаменти охорони здоров'я

Слайд 14. Медична реформа і її вплив

– Принцип «гроші йдуть за пацієнтом»

– Первинна, вторинна, третинна ланки допомоги

– Зміна підходів до фінансування медичних послуг, у т.ч. стоматології

Слайд 15. Діяльність закладів охорони здоров'я

– Положення про заклади

– Ліцензування, акредитація

– Документообіг, звітність

– Стандарти надання допомоги

Слайд 16. Правовий статус медичного працівника

– Права та обов'язки

– Медична таємниця

– Відповідальність за порушення стандартів (дисциплінарна, цивільна, кримінальна)

Слайд 17. Право пацієнта

– Інформована згода

– Вибір лікаря

– Право на відмову від лікування

– Право на якісну, безпечну, ефективну допомогу

Слайд 18. Організація пародонтологічної допомоги населенню

– На первинному рівні: стоматологи загальної практики

– На вторинному: спеціалізовані пародонтологічні кабінети

– Напрями допомоги: профілактика, діагностика, лікування,

диспансеризація

– Взаємодія з гігієністами та іншими фахівцями

Слайд 19. Інфекційний контроль у стоматології

– Принципи асептики та антисептики

– Обробка інструментів (предстерилізаційна, стерилізація, зберігання)

– Засоби індивідуального захисту (маски, рукавички, окуляри)

– Дезінфекція поверхонь, знезараження повітря

Слайд 20. Основні вимоги до безпеки при роботі з пацієнтом

– Захист від гепатитів, ВІЛ, туберкульозу

– Робота з кров'ю та біологічними рідинами

– Поводження з відходами класу Б та В

– Журнал обліку дезінфекції та стерилізації

Слайд 21. Медичне право України: загальні положення

– Конституція України (ст. 49) — право на охорону здоров'я

– Закон «Основи законодавства України про охорону здоров'я»

– Закон «Про захист персональних даних»

- Закон «Про ліцензування медичної практики»

Слайд 22. Права та обов'язки лікаря-стоматолога

Права:

- Професійна автономія
- Захист інтересів пацієнта
- Конфіденційність інформації

Обов'язки:

- Вести документацію
- Дотримуватись стандартів
- Повідомляти про ускладнення

Слайд 23. Права пацієнта

- Право на інформацію про стан здоров'я
- Право на вибір лікаря й методів лікування
- Інформована згода
- Право на конфіденційність
- Відмова від лікування

Слайд 24. Інформована згода

- Обов'язковий документ перед початком лікування
- Має містити:
  - суть діагнозу
  - план і методи лікування
  - можливі ризики
  - альтернативи
- Підпис пацієнта або законного представника

Слайд 25. Медична карта стоматологічного пацієнта

- Форма №043/о (для амбулаторного прийому)
- Заповнення:
  - скарги
  - анамнез
  - клінічні та рентгенологічні дані
  - діагноз
  - план лікування
  - підпис лікаря

Слайд 26. Документи при лікуванні пародонтологічного пацієнта

- Окремо: пародонтальна карта
- Занесення індексів, результатів зондування
- Фотодокументація (за згодою)
- Протоколи етапів лікування
- Відмітка про гігієнічне навчання

Слайд 27. Особливості ведення документації в цифровій формі

- Медичні інформаційні системи (МІС)
- Захист персональних даних
- Доступ до історії хвороби
- Цифровий підпис

- Архівування та резервне копіювання
- Слайд 28. Юридичні наслідки помилок у документації
  - Втрата доказів у випадку скарги/суду
  - Порушення прав пацієнта
  - Відповідальність: дисциплінарна, адміністративна, кримінальна
- Роль документації як юридичного захисту для лікаря
- Слайд 29. Класифікація захворювань пародонту
  - За Міжнародною класифікацією (AAP/EFP 2018)
  - Гінгівіти: індуковані нальотом / неіндуковані
  - Пародонтити: стадії та ступені
  - Інші стани: мукогінгівальні, системні асоційовані, травматичні ураження
- Слайд 30. Номенклатура хвороб пародонту (МОЗ/клінічні протоколи)
  - Коды МКХ (K05.0 – гінгівіт, K05.2 – пародонтит)
  - Поширені назви в документах МОЗ
  - Відображення в медичній карті, звітності
- Слайд 31. Папіліт: клініка та діагностика
  - Запалення міжзубного сосочка
  - Почервоніння, кровоточивість, іноді болючість
  - Причини: травма, наліт, неправильно підібрана нитка
  - Лікування: гігієна, місцева терапія, усунення травми
- Слайд 32. Гінгівіт: форми та прояви
  - Катаральний, гіпертрофічний, виразковий
  - Кровоточивість, набряк, почервоніння ясен
  - Причини: наліт, гормональні зміни, медикаменти
  - Тактика: гігієнічна чистка, антисептики, навчання пацієнта
- Слайд 33. Локалізований пародонтит
  - Ураження одного або кількох зубів
  - Поглиблення ясенних кишень, втрата прикріплення, рухомість
  - Важливість зондування, рентгенологічної діагностики
  - Етапне лікування: гігієна, кюретаж, антисептики, стабілізація
- Слайд 34. Структурна організація пародонту та його фізіологія
- Слайд 35. Що таке пародонт?
  - Система тканин, які оточують і утримують зуб у лунці
  - Містить: ясна, періодонтальна зв'язка, цемент кореня, альвеолярна кістка
  - Функціонально об'єднаний комплекс
- Слайд 36. Ясенна тканина (гінгівальна частина)
  - Вільна (крайова) та прикріплена ясна
  - Епітелій: ороговілий багатошаровий плоский
  - Бар'єрна функція
  - Біологічна ширина
- Слайд 37. Періодонтальна зв'язка
  - Щільна сполучна тканина між цементом і альвеолярною кісткою
  - Колагенові волокна (групи: гребінцеві, косі, апікальні тощо)
  - Живлення, амортизація, сенсорна функція

– Містить клітини: фібробласти, остеобласти, цементоцити

Слайд 38. Цемент кореня зуба

– Тонкий шар твердих тканин, що покриває корінь

– Клітинний і безклітинний цемент

– Мінералізований, але не іннервований

– Функція: прикріплення волокон періодонта

Слайд 39. Альвеолярна кістка

– Частина щелеп, що містить зубні альвеоли

– Будова: компактна пластинка (*lamina dura*), губчаста речовина

– Функція опори, адаптація до навантаження

– Активно перебудовується при втраті зуба

Слайд 40. Клітинний склад пародонту

– Фібробласти: синтез волокон

– Макрофаги, нейтрофіли: імунний захист

– Остеокласти/остеобласти: ремоделювання кістки

– Ендотеліальні клітини, цементоцити, перицити

Слайд 41. Фізіологічні функції пародонту

– Опорна: стабілізація зуба

– Трофічна: живлення тканин через судини періодонта

– Сенсорна: рецептори тиску, болю

– Захисна: бар'єр для інфекції

– Ремодельовальна: адаптація до навантаження

Слайд 42. Судини та нерви пародонту

– Живлення з боку періодонта, надкістниці та ясенного епітелію

– Іннервація: трійчастий нерв

– Роль в регуляції тиску, болю, ремоделюванні

– Важливість при запаленні

Слайд 43. Мікробіота, біохімічні процеси та патогенез уражень пародонту.

Мікрофлора ротової порожнини та пародонту

– Нормальна мікрофлора: *Streptococcus*, *Actinomyces*

– Умовно-патогенні: *Fusobacterium*, *Prevotella*

– Патогенні: *Porphyromonas gingivalis*, *Treponema denticola*, *Tannerella forsythia*

– Зміна балансу = розвиток запалення

Слайд 44. Біоплівка та її роль

– Зубний наліт — структурована біоплівка

– Захищає бактерії від імунної системи та антисептиків

– Фази формування біоплівки: адгезія, колонізація, дозрівання

– Важливість професійної гігієни

Слайд 45. Біохімічні зміни у тканинах пародонту

– Утворення ферментів: протеаз, колагеназ

– Виділення токсинів, аміаку, сірководню

– Порухення мікроциркуляції

– Активність цитокінів (IL-1 β , TNF- α)

Слайд 46. Захисні механізми пародонту

- Місцевий імунітет: лізоцим, лактоферин, IgA в слині
- Бар'єрна функція епітелію прикріплення
- Мікроциркуляція та регенерація
- Активність нейтрофілів, макрофагів

Слайд 47. Порушення захисту → розвиток хвороби

- Перевантаження імунної системи
- Гіперреакція → руйнування власних тканин
- Системні чинники: діабет, куріння, стрес
- Роль генетичних особливостей

Слайд 48. Основні етапи патогенезу пародонтиту

1. Акумуляція нальоту
2. Вивільнення бактеріальних факторів
3. Активація імунної відповіді
4. Руйнування епітелію прикріплення
5. Втрата кісткової тканини

Слайд 49. Порушення біохімічної рівноваги

- Зниження рН, окисний стрес
- Утворення вільних радикалів
- Руйнування позаклітинного матриксу
- Дисбаланс між матриксними металопротеїнадами (MMPs) і їх інгібіторами (TIMPs)

Слайд 50. Клінічні наслідки хронічного запалення

- Гінгівальна кровоточивість
- Рецесія ясен
- Формування пародонтальних кишень
- Рухомість і втрата зубів
- Супутні системні ризики

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. До структур пародонту належать усі, крім:

- A. Ясен
- B. Періодонт
- C. Дентин
- D. Альвеолярна кістка
- E. Пульпа

2. Яка структура забезпечує фіксацію зуба в альвеолі?

- A. Пульпа
- B. Періодонт
- C. Емаль
- D. Ясенна борозна

- Е. Жувальний м'яз
3. Який рівень надання пародонтологічної допомоги включає складне хірургічне лікування?
- А. Первинний
  - В. Вторинний
  - С. Третинний
  - Д. Початковий
  - Е. Консультація
4. Яка тканина покриває корінь зуба?
- А. Емаль
  - В. Цемент
  - С. Дентин
  - Д. Альвеола
  - Е. Бактерійна бляшка
5. Яке з наведеного є основною фізіологічною функцією пародонту?
- А. Формування пульпи
  - В. Травлення
  - С. Захист і підтримка зуба
  - Д. Вироблення ферментів
  - Е. Естетика
6. Що забезпечує герметичність між зубом і яснами?
- А. Емаль
  - В. Зубний наліт
  - С. Епітеліальне прикріплення
  - Д. Слинні залози
  - Е. Пульпа
7. У якому віці спостерігаються найбільш виражені вікові зміни пародонту?
- А. У новонароджених
  - В. У підлітків
  - С. У молодому віці
  - Д. У похилому віці
  - Е. Клімактеричному періоді
8. Що з нижченаведеного не є функцією пародонту?
- А. Сенсорна
  - В. Трофічна
  - С. Секреторна
  - Д. Захисна
  - Е. Естетична
9. Який спеціаліст найчастіше першим виявляє патологію пародонту?
- А. Ортодонт
  - В. Стоматолог загальної практики
  - С. Терапевт
  - Д. Отоларинголог

- Е. Ендокринолог
10. Який компонент пародонту містить колагенові волокна?
- А. Цемент
 В. Періодонт
 С. Пульпа
 D. Ясенна борозна
 Е. Парапульпарний дентин
11. Диспансеризація пацієнтів із захворюваннями пародонту передбачає:
- А. Хірургічне втручання
 В. Встановлення імплантів
 С. Регулярне спостереження і профілактику
 D. Ендодонтичне лікування
 Е. Скерування до терапевта
12. У якій частині ясен розташовується ясенна борозна?
- А. У прикріпленій частині
 В. У маргінальній частині
 С. У цементі
 D. У кістці
 Е. На рівні пульпи
13. Яка система організму безпосередньо впливає на стан пародонту?
- А. Ендокринна
 В. Дихальна
 С. Опорно-рухова
 D. Травна
 Е. Нервова
14. Яке з наведеного є показником нормального гомеостазу в пародонті?
- А. Кровоточивість ясен
 В. Рухливість зубів
 С. Щільне прикріплення ясен
 D. Відсутність цементу
 Е. Чутливість до подразників
15. Яка функція періодонту дозволяє зубу витримувати жувальне навантаження?
- А. Сенсорна
 В. Амортизаційна
 С. Поживна
 D. Ендокринна
 Е. Естетична

Еталони відповідей

№ питання	1	2	3	4	5	6	7	8
Правильна відповідь	С	В	С	В	С	С	D	С
№ питання	9	10	11	12	13	14	15	

№ питання	1	2	3	4	5	6	7	8
Правильна відповідь	В	В	С	В	А	С	В	

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Що вивчає пародонтологія?
2. Назвіть основні структури пародонта.
3. Чому важливо вивчати пародонтологію сучасному стоматологу?
4. Які основні завдання курсу?
5. У яких випадках необхідна міждисциплінарна взаємодія?
6. Які основні закони регулюють охорону здоров'я в Україні?
7. Яку роль виконує МОЗ та НСЗУ?
8. У чому полягає суть медичної реформи?
9. Які права має пацієнт?
10. Що входить у правовий статус медичного працівника?
11. Які є рівні надання пародонтологічної допомоги?
12. Назвіть базові правила інфекційного контролю в стоматології
13. Які документи регулюють медичну практику в Україні?
14. Що повинна містити інформована згода?
15. Які дані фіксуються в медичній карті пацієнта?
16. Для чого потрібна пародонтальна карта?
17. Які можливі наслідки юридично неправильно оформленої документації?
18. Які основні класи захворювань пародонту?
19. Чим папіліт відрізняється від гінгівіту?
20. Як діагностується локалізований пародонтит?
21. Які тканини складають пародонт?
22. Назвіть функції періодонтальної зв'язки
23. Чим відрізняється клітинний цемент від безклітинного?
24. Які клітини беруть участь у ремоделюванні кістки?
25. Які фізіологічні функції виконує пародонт?
26. Які основні мікроорганізми асоціюються з пародонтитом?
27. Що таке біоплівка та яку роль вона відіграє?
28. Які захисні фактори притаманні тканинам пародонту?
29. Назвіть етапи патогенезу пародонтиту
30. Як біохімічні порушення впливають на прогресування захворювання?

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література:

1. Грудяков С. А., Павленко О. В., Неспрядько В. П. Пародонтологія. – Київ: Медицина, 2021. – 328 с.

2. Неспрядько В. П., Павленко О. В. Основи клінічної пародонтології. – Київ: Книга-плюс, 2019. – 248 с.
3. Lindhe J., Lang N. P., Karring T. Clinical Periodontology and Implant Dentistry. – 6th ed. – Wiley-Blackwell, 2015. – 1480 p.
4. Newman M. G., Takei H., Klokkevold P. R., Carranza F. A. Carranza's Clinical Periodontology. – 13th ed. – Elsevier, 2019. – 992 p.
5. Ніколишин А. К., Смоляр Н. І. Пропедевтика стоматологічних захворювань. – Львів: Галицька видавнича спілка, 2016. – 512 с.

Додаткова література:

1. Chapple I. L. C., Mealey B. L., Van Dyke T. E. Periodontal Health and Systemic Conditions. – Springer, 2022. – 240 p.
2. Tonetti M. S., Kornman K. S. Periodontology 2000 – Risk Assessment and Oral Health. – Wiley-Blackwell, 2018. – Vol. 78.
3. Jepsen S., Blanco J., Buchalla W. Prevention in Clinical Oral Health Care. – Quintessence Publishing, 2021. – 192 p.
4. American Academy of Periodontology. Comprehensive Periodontal Therapy: A Statement by the American Academy of Periodontology. – J Periodontol. 2011;82(7):943–949.
5. Van der Velden U. Effect of age on the periodontium. – J Clin Periodontol. 1984;11(5):281–294.

ПОСИЛАННЯ НА ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ, ВІДЕО-ЛЕКЦІЇ, ІНШЕ МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. МОЗ України – Накази, протоколи та стандарти у стоматології
<https://moz.gov.ua>
(офіційні документи щодо організації стоматологічної допомоги, включно з пародонтологією)
2. Центр громадського здоров'я МОЗ України – Профілактика захворювань пародонту
<https://phc.org.ua>
(ресурси для профілактики, медичної освіти і громадського здоров'я)
3. Українська стоматологічна платформа (Ukrainian Dental Portal)
<https://www.ustomatolog.com>
(фахові статті, матеріали з пародонтології, гігієни, лікування, стандартів)
4. European Federation of Periodontology (EFP)
<https://www.efp.org>
(міжнародні рекомендації, публікації, класифікації та протоколи лікування хвороб пародонту)
American Academy of Periodontology (AAP)
<https://www.perio.org>

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Ніконов Андрій Юрійович
Кольба Олександра Орестівна
Іскоростенська Ольга Володимирівна

Організація пародонтологічної допомоги населенню.
Структурна біологія та анатомія пародонту.
Фізіологічні основи

Методичні рекомендації
для підготовки до лекцій лікарів-спеціалістів стоматологів з дисципліни
«Спеціалізація лікарів-стоматологів за фахом «Пародонтологія»»

В авторській редакції

Підписано до розміщення 23.10.2025. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 1,48. Обсяг 0,277 Мб. Зам. № 349/25.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна